

Zazacaya Çevrilen Eserler ve Bunların Çeviri Bilimsel İncelemesi

Ahmet KIRKAN

ÖZ

Çeviri faaliyetinin ilk olarak ne zaman başladığını tespit etmek mümkün değildir. Ama farklı milletlerin karşılaşma alanlarında doğal olarak çeviri faaliyeti meydana gelmiştir. Çevirinin bir bilim dalı olarak dilbilimden ayrılması ise yeni bir durumdur. Zazacada ise çeviri faaliyetlerinin geçmişi çok eskiye dayanmaz. Geçen yüzyılın başında yazılı alanında eser vermeye başlayan Zazaca için farklı dillerden çeviri yapma yeni ortaya çıkmıştır. Zazacada çeviriler çoğunlukla Kurmanca ve Türkçeden yapılmıştır. Zazaların yaşadıkları yerler ve bildikleri diller göz önüne alındığında Kurmanccadan ve Türkçeden çeviri yapılması Zazacanın gelişmesine ciddi bir katkı sağlamamıştır. Çünkü Zazalar, Kurmanclarla ve Türklerle iç içe yaşamaktadırlar ve neredeyse her Zaza, Kurmanca ve Türkçe bilmektedir. Özellikle son yirmi yılda farklı dillerden Zazacaya çeşitli eserler çevrilmiştir. Bu çalışmada Zazacaya tercüme edilmiş eserler bibliyografik olarak sıralanmış ve çeviri bilim açısından incelenmiştir. Zazacaya çevrilen eserlerde kutsal metinler bulunduğu gibi, dünya edebiyatından metinler de bulunmaktadır. Çalışmanın amacı bu eserleri tespit etmek, çevrildiği dillere göre tasnif etmek ve eserlerin anlaşılabilirlik düzeyini tespit etmektir. Çalışmada teorik kitapların yanı sıra basılı olan Zazacaya çevrilmiş olan kitaplardan yararlanılmıştır. Zazacada bu alanda yapılmış özel bir alan taraması ve değerlendirmesi olmadığı için bu çalışma alana katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zazaca, Arapça, Dilbilim, Çeviri, Kurmanca.

Ahmet KIRKAN, Doç. Dr.
Mardin Artuklu Üniversitesi,
Yaşayan Diller Enstitüsü,
Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı,
e-mail: ahmetkirkkan@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-3885-5218

Article Type/Makale Türü:
Research Article/Araştırma Makalesi
Received / Makale Geliş Tarihi: 07.09.2021
Accepted / Makale Kabul Tarihi: 14.03.2022
Doi: 10.35859/jms.2022.992082

Reviewing and Plagiarism:
Bu makalenin değerlendirme sürecinde iki taraflı kör hakemlik uygulanmıştır. Derginin Editör Kurulu'nda yer alan yazar değerlendirme süreçlerinin dışında tutulmuştur.

Citation/Atf:
Ünverdi, Ş. ve Aydın, İ. (2022). Abdullab b. Ebî İshâk'ın Nahiv İlmindeki Yeri, *The Journal of Mesopotamian Studies*, 7 (1), 025-042,
DOI: 10.35859/jms.2022.996674

Berhemê ke Tercumeyê Zazakî Bîyê û Hetê Zanistê Açarnayîşî ra Nirxnayîşê Nînan

KILMNUS

Fealîyetanê tercumekerdîşî çî wext û bi destê kê dest pêkerdo, nêyeno zanayene. Labelê ma eşkenê vajê ke waranê rastê pêameyişê miletan de fealîyetanê açarnayîşî bi şekilêko siruştî dest pêkerdo. Sey zanistêko xoser zanistê açarnayîşî hîna newe ziwannasiye ra aqitîyayo. Seba zazakî zî fealîyetê açarnayîşî newe dest pêkerdê. Zazakî hetê nuştayî ra zaf erey menda û ancax destpêkê seserra vîstîne de berhemî zazakî ameyê dayene. Qandê cû fealîyetê açarnayîşî zî erey mendê. Zazakî de zafane tirkî û kurmanckî ra berhemî tercumeyê zazakî bîyê. Çünke zazayî mabeyne tirkan û kurmancan de cuyenê, her zaza kê mî zêde tirkî û kurmanckî zano. Sayeyê açarnayîşê berhemanê tirkî û kurmanckî, zazakî xeylêk aver şîya. Serranê peyênan de xêncê kurmanckî û trkî, sewbîna ziwanan ra zî berhemî tercumeyê zazakî bîyê. Na xebate de ma berhemê ke sewbîna ziwanan ra tecumeyê zazakî bîyê, bi şekilêko bîbliyografîk rêze kerdî û goreyê qaydeyanê zanistê açarnayîşî nirxnayî. Berhemê ke tercumeyê zazakî bîyê cure cure yê. Mîyanê nê berheman de; berhemê pîrozî, berhemê edebî, berhemê sînemayî ûsn kes eşkeno bihûmarno. Amancê na xebate tesbîtkerdîşê nê berheman, goreyê ziwane xo yê eslî tesnîfkerdişê nê berheman, tesbîtkerdîşê asta fehmbîyayîşê nê berheman o. Na xebate de ma hem kitabê teorîkan ra hem zî berhemanê zazakî ra îstîfade kerd. Heta nika zazakî de derheqê berhemanê tercumbîyayan de nirxnayîşî û analîzî zêde nîyê, qandê cû ma hêvî kenê ke na xebata ma cayê xo bivîno.

Kilîçekûyî: Zazakî, Erebkî, Ziwannasî, Açarnayîş, Kurmanckî

The Works Translated into Zazaki and a Scientific Study of Their Translation

ABSTRACT

It is not possible to determine when the translation activity first started. However, translation activity naturally took place in the meeting areas of different nations. The separation of translation from linguistics as a science is a new situation. In Zazaki, on the other hand, the history of translation activities is not very long. Translation from different languages has just emerged for Zazaki, which started to produce works in the field of writing at the beginning of the last century. Translations in Zazaki were mostly made from Kurmanji and Turkish. Considering the places where the Zaza live and the languages they know, translating from Kurmanji and Turkish did not make a serious contribution to the development of Zazaki. Because Zazas live together with Kurmanjis and Turks and almost every Zaza speaks Kurmanji and Turkish. Especially in the last 20 years, various works have been translated into Zazaki from different languages. In this study, the works translated into Zazaki were listed bibliographically and examined in terms of translation science. In the works translated into Zazaki, there are sacred texts as well as texts from world literature. The aim of the study is to identify these works, to classify them according to the languages they are translated into, and to determine the level of intelligibility of the works. In the study, besides the theoretical books, the printed books translated into Zazaki were used. This study will contribute to the field, since there is no special field survey and evaluation in this field in Zazaki.

Keywords: Zazaki, Arabic, Linguistics, Translation, Kurmanckî

EXTENDED SUMMARY

It is not possible to determine when and by whom the translation activity, which acts as a bridge between cultures, first started. Translation activities have usually occurred spontaneously in natural or compulsory encountering areas of nations with different cultures. Although people's efforts to understand each other go back a long way, the separation of translation from linguistics as a standalone branch of science is a new phenomenon. Thus, the translation is not only about linguistics, it is also about language. When it comes to Zazakî, translation activities do not have much history. Translation from different languages to Zazakî, which started to give works in written field at the beginning of the last century, is new-sprung. The first works available in Zazakî are composed of folkloric texts collected by non-Zaza people at different times. After the first copyright works, translation activities started into Zazakî. Translations into Zazakî have been mostly made from Kurmancî and Turkish. Considering the places where the Zazas lived and the languages they spoke, translation from Kurmancî and Turkish did not contribute significantly to the development of Zazakî. Because the Zazas live in close contact with the Kurmanc and the Turks, and almost every Zaza, speaks Kurmancî and Turkish. However, the languages of the works translated into Zazakî are not limited to Turkish and Kurmancî. Especially in the last 20 years numerous works have been translated from different languages into Zazakî. Works from various languages around the world such as Arabic, English, Swedish and Persian have also been translated into Zazakî. Thanks to those translation activities, it can be said that there is enrichment and diversification in Zazakî literature and other fields writing. In this study, the works translated into Zaza were listed bibliographically, sorted according to the languages and the works were examined in terms of translation science. Variety of the texts translated into Zazakî is noticeable. There are sacred texts among translated works as well as texts from world literature. For example, the Quran, has been translated into Zazakî twice by different people so far. Apart from this sacred text, several other religious works from Turkish have been translated into Zazakî. In addition, a divan in Arabic has been translated into Zazakî. Works translated from Persian are related to literature. Poetry books from both modern and classical literature of Persian have been translated into Zazak. Not many works have been translated from English to Zazakî. The same works for translations from German to Zazakî. It is necessary to state that works translated from German are difficult works that are important in world literature. The World Classics, often from Swedish not from the original languages, are among the works translated into Zazakî by Zazas who live in Europe. These works have been translated into Zazakî as abbreviated. Works translated from Turkish into Zazakî are more than other languages in both quantity and quality.

The aim of the study is to identify these works translated into Zazakî from different languages, to sort them according to the languages in which they are translated and to determine the level of comprehensibility of the works. Regardless of a chronological order, the works translated into Zazakî are classified based on their original language. The translation features of the translation studies were examined in terms of translation science. It is not possible to say that all translated works are done in accordance with the necessary competence, but it can be said that these first examples in Zazakî will be the leading cause for the works to be done. We hope that this study will contribute to the field, since there are nor any special field research and evaluation in this area. Methods such as comparison and explanation were used in the study. The translated works are not compared with the languages in

which they were written. It is necessary to consider this as one of the limitations of the study. The study focuses more on the understandability of the texts.

Giriş

Çeviri kendi içinde belli kriterleri olan disiplinler arası bir alandır (Yazıcı, 2004). Etkili çeviri yapabilmek için kaynak dilden hedef dile duygu, düşünce ve anlamın tam ve etkili bir şekilde aktarılması gerekir. Bir dilden başka bir dile yapılan çevirinin, her iki dilin de özelliklerini iyi bir şekilde yansıtmaması beklenir (Stolze, 2013: 17-18). Çevirinin kendine özgü kuralları vardır ve bunlar çeviriyi veya metni çevirmenin inisiyatifinden kurtararak, bir bilim dalı haline gelmesini sağlar. Çeviri akademik yönü olan ve bir bilim olarak kabul edilmesi gereken bir daldır (Ammann, 2008: 14-20). Çeviri yapılan dillerdeki ayrıntıları bilmeyen veya tam olarak anlamayan, çeviri temel ilkelerini özümsememiş bir çevirmenin yapacağı çeviri etkisiz olacaktır. Çeviri sadece yazılı olarak ve sadece edebi eserlerin çevirisi şeklinde meydana gelmez. Çevirmen, birçok alanda çalışan ve farklı metinleri tercüme eden kişidir. Farklı alanlarda tercüme işini icra ederken, aynı yöntemi kullanmaz. Edebi eserleri çevirirken kullanacağı yöntemle, sözlü çeviri yaparken kullanacağı yöntem birbirinden ayrıdır (Gürçağlar, 2016: 33-35; 66-72). Zazacada çeviri genelde yabancı dil bilen ama çeviri eğitimi almamış çevirmenler tarafından yapılmaktadır. Yapılan yazılı çevirilerde Kurmanca ve Türkçe dilleri ön plandayken, sözlü çevirinin çok fazla olduğunu söylemek mümkün değildir. Çeviri, anlam kaymalarının en çok olduğu alan olarak da ortaya çıkar. Hedef dille, kaynak dil arasında, çevirmenden, dillerden, dildeki imkânlardan, anlam aktarımının zorluğundan vb. nedenlerden dolayı çeviri hataları, kusurları ortaya çıkabilir (Suçin, 2007: 32-33). Zazaca için bu durum daha olasıdır. Zazacada çeviri için imkanların sınırlı olduğunu ifade edebiliriz.

Bazı dillerde çeviri faaliyetleri yüzyıllardır devam etmektedir. Kültürlerin, dillerin ve dinlerin karşılaşma alanlarında çeviri faaliyetleri çok erken bir dönemde başlamıştır. İlk olarak M.Ö. 3. yüzyılda çeviri yapıldığına dair kayıtlar vardır. Ticaret, din, savaşlar gibi sebeplerden dolayı diller arasında da etkileşimler olmuştur. Bu durumlar çeviri faaliyetlerinin başlamasını sağlamıştır. Halen elde çeviri tarihiyle ilgili geniş kapsamlı bir bilgi mevcut değildir (Stolze, 2013: 20-21). Çeviri için birçok tasnif yapılmıştır ve genelde bu tasnifler Yunan ve Antik Roma'dan başlayarak devam ettirilir. Doğu dünyasında ilk dönemde kutsal metinlerin çevrilmesiyle başlayan çeviri faaliyetleri ilerleyen dönemlerde daha sistematik bir şekilde dönüşmüştür. Örnek olarak ilk dönem Kur'an çevirilerinde Farsça örneğinde sadece birkaç sure ve ayet tercüme edilmişken, sonraki dönemlerde bu çeviri faaliyetleri toplu bir hal almış ve metin çevirisine dönüşmüştür (Aydar, 1996: 103). Farsça çeviriden yaklaşık bir asır sonra, bu kutsal metin Türkçeye tercüme edilmiştir (Küçük, 2013: 15-16). 20. yüzyılla beraber Farsça ve Türkçede bu faaliyetler hız kazanarak devam etmiştir. Zazaca içinse bu yüzyıl yeniden varoluş aşırı olmuştur. Çünkü bu yüzyılla beraber Zazaca her alanda boy göstermeye başlamıştır.

Klasik edebiyattan modern edebiyata, romandan hikâyeye, sözlü edebiyattan yazılı edebiyata kadar birçok alanda gelişmeler ortaya çıkmıştır. Özellikle son çeyrek yüzyılda Zazaca ciddi bir atılım göstermiştir. Modern anlamdaki Zazaca ilk eserler 1960'lı yılların ilk yarısında ortaya çıkmışlardır. 1979 yılında yayım hayatına başlayan ve ancak 4 sayı yayımlanabilen *Tîrêj* dergisi Zazaca modern edebiyat için önemli bir adımdır (Kovara Tîrêj, 1979). Sonrasında meydana gelen durgunlukta Zazaca

ancak çok dilli dergilerde kendine yer bulabilmiştir. 1996 yılında İsveç'te Grûba Xebate ya Vateyî (Vate Çalışma Grubu) adıyla bir çalışma grubu ortaya çıkmıştır ve bu grup Zazacanın müstakil bir şekilde ele alınmasının önünü açmıştır. Çeviri faaliyetleri de bu grubun çalışmaya başlamasından sonra ivme kazanmıştır. Hali hazırda bu grubun sözlük ve imla çalışmalarından yararlanan veya yararlanmayan birçok kişi tarafından Zazacaya birçok eser kazandırılmıştır.

Çalışmanın konusu farklı dillerden Zazacaya çevrilmiş olan eserlerdir. Çalışmanın amacı ise bu eserleri bibliyografik olarak tespit etmek ve çeviri bilimin genel kuralları çerçevesinde değerlendirmektir. Çeviri kendi içerisinde alt başlıkları olan ve takip edilen yöntemlere göre değişiklik gösteren bir olgudur. Çalışmada çevirinin alt başlıkları ve çevirmenin bağlı olduğu ekol gibi özellikler göz ardı edilmiştir. Zaten sayıca az olan bu çevirilerde çevirmenler, kaynak metni hedef dile aynen çevirme yoluna gitmişlerdir. Ayrıca Zazaların içerisinde farklı adlandırmaların dışında bu çalışmada üzerinde durulacak olan, Zazacayı Kürtçenin bir lehçesi olarak kabul eden ve Zazacayı müstakil bir dil olarak kabul eden (en az) iki grup vardır. Bu temel noktanın dışında, bu iki grup birbirinden farklı alfabeler kullanmakta ve imlada farklı metotları tercih etmektedir. Çalışmada bu ayrılıklar da göz ardı edilmiştir. Temel amaç Zazacaya çevrilmiş olan eserleri tespit ve analiz etmektir. Bu çalışma bibliyografik bir çalışma değildir. Bu konuda daha derli toplu bir dizin ilkin Murat Varol tarafından yapılmıştır. Varol 1899 yılından, Zazaca ilk telif eserin çıktığı yıldan 2014 yılına kadar yayımlanmış ve yazarın ulaşabildiği bütün eserleri tasnif etmiş ve yayımlamıştır (Varol, 2014). Daha sonrasında Mutlu Can tarafından geniş bir bibliyografik çalışma yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır (Can, 2018). Bu her iki eserde de Zazacaya yapılmış olan çevirilerin künyeleri verilmiştir. Can'ın kaydettiği üzere çeviri faaliyetleri özellikle çocuk edebiyatı alanında yoğunlaşmaktadır (Can, 2018: 28-30). Ayrıca farklı dillerden Zazacaya çevrilen oldukça çok sayıda makale de vardır ve Can bunların da künyelerini kaydetmiştir (Can, 2018: 300-315).

Zazacaya çevrilmiş olan eserler kaynak dillerine göre tasnif edilmiştir. Genellikle Arapçadan ve Farsçadan çevrilen eserler kutsal metinlerden meydana gelirken, Avrupa dillerinden çevrilen eserler çoğunlukla edebiyatla (dini, modern, çocuk vb) ilgilidir. Eserlerin tanıtımı ve değerlendirilmesinden önce Zazalar hakkında bazı tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Göç ve mecburi iskan dışında (Avrupa'da yaşayan Zaza nüfusu ve tehciye uğramış Kafkasya'daki Zaza nüfusu hariç), Türkiye sınırları içerisinde yaşayan bir topluluk olarak Zazalar, üzerine çalışmaların yapıldığı ve akademik çalışmalara çokça konu olmamışlardır. Bu konuda Alanoğlu Zazaların yaşadıkları yerlerin sınırları ve kökenleri konusunda farklı görüşleri de ifade eder (Alanoğlu, 2019: 688-690). Çalışma tercüme edilmiş eserleri tespit ve analiz ettiği için ve alanında ilk olduğu için önemlidir.

1. Zazalar ve Zazaca

Dimilkî, Kirdkî, Zazakî ve Kirmanckî olarak adlandırılan bu diyalekt, sadece Türkiye sınırları içerisinde konuşulmaktadır. Bu diyalekti konuşanlar; Dêrsim (Tunceli) ve çevresinde kendilerine Kirmanc ve diyalektlerine Kirmanckî; Çermik, Gerger ve Siverek'te oturanlar kendilerine Dimilî, diyalektlerine Dimilkî; Diyarbakır'ın bir kısmı ile Bingöl'de oturanlar kendilerini Kird, diyalektlerine Kirdkî; Elazığ ve çevresinde oturanlar ise kendilerine Zaza ve diyalektlerine Zazakî demektirler. Zazalar, Türkiye sınırları içerisinde, yoğunluklu olarak 13 ilde ve bu illerin ilçelerinde oturmaktadır.

Bu iller ve ilçeler; Adıyaman'ın (Semsûr) Gerger (Aldûş); Batman'ın Kozluk (Hezo) ve Sason (Sason); Bingöl (Çewlîg) merkez, Adaklı (Azarpêrt), Genç (Dara Hênî), Karlıova (Kanîreş), Kiğı (Gêxî), Solhan (Bongilan), Yayladere (Xorxol), Yedisu (Çêrme); Bitlis'in (Bidlîs) Mutki (Motkan); Diyarbakır (Dîyarbekir, Amîd) merkez, Çermik (Çêrmuge), Çüngüş (Şankuş), Dicle (Pîran), Eğil (Gêl), Ergani (Erxenî), Hani (Hênî), Lice (Licê), Hazro (Hezro), Kulp (Pasûr) Kocaköy (Karaz), Çınar (Çınar); Elazığ (Xarpêt) merkez ve Maden (Maden), Palu (Pali), Karakoçan (Depe), Kovancılar (Qowancîyan), Sivrice (Sîvrîce), Alacakaya (Xulamam), Arıcak (Mîyaran); Erzincan (Erzingan) Çayırılı (Mose), İliç (Îlîç), Kemah (Kemax), Tercan (Têrcan); Erzurum (Erzirom) Aşkale (Aşqe), Çat (Çad), Hasankale (Hesenqe), Karayazı (Gogsî), Hınıs (Xinûs); Muş (Mûş) Varto (Gimgim); Siirt (Sêrt) Baykan (Hewêl); Sivas (Sêwas) Kangal (Qengal), Zara (Zara), Ulaş, İmranlı (Çît), Divriği (Dîvrîgî); Tunceli (Dêrsim) merkez ve Pülümür (Pilemuriye), Nazimiye (Qisle), Ovacık (Pulur), Hozat (Xozat), Pertek (Pêrtage), Mazgirt (Mazgêrd) ve Çemişgezek (Çemişgezek); Şanlıurfa (Ruha) Siverek (Sêwregi) ve çok az da olsa Hilvan'da (Curnê Reş) yaşamaktadırlar (Yıldırım vd., 2012: 15-16). Bu yerleşim yerleri dışında Aksaray Ortaköy; Ardahan Göle; Gümüşhane Kelkit ve Şiran; Malatya Pütürge ve Arguvan; Kars Sarız; Konya Ereğli; Tokat Almus'ta da Zaza nüfusu vardır (Kirkan, 2019: 11-112). Yukarıda bahsedildiği gibi Zazalar buldukları coğrafyaya göre kendilerini farklı adlandırmışlardır. Bu farklı adlandırma verilen eserlere de yansımıştır.

Zazaca ilk telif eser 1899 yılında Mela Ehmedê Xasî tarafından yazılmış olan mevlit metnidir. Ehmedê Xasî'nin yazmış olduğu eserden önce Mustafa Dehqan'ın iddia ettiği üzere 1798 yılında Sultan Efendi tarafından Zazaca bir metin yazılmıştır (Dehqan, 2010: 295-306). Sadece birkaç sayfasının elimizde olduğu bu metin telif bir eser olmakla beraber, ilk ve son sayfasının yayımlandığı böyle bir metnin var olup olmadığı da ayrı bir tartışma konusudur. Bu metnin dışında Zazacaya çevrilmiş bir İncil metninden bahsedilmektedir. Çağlayan'ın deşifre ettiği ve sunduğu arşiv belgesinde 1902 yılında *Kürdçe Zaza Lisani* ile basılan İncil'e tesadüf edildiği ve bu çeviri eserin iade edildiği anlaşılmaktadır (Çağlayan, 2011: 281). Elimizde bulunmayan, Zazaca olduğu da kesin olmayan bu eser, eğer doğru tespit edilmişse ilk çeviri eser olarak kabul görmesi gerekir. Özellikle ilk telif eserden sonra Zazaca uzunca yıllar suskunluğa bürünmüş ve ancak 1960'lı yıllarda yayımlanan *Roja Welat* adlı gazetede ilk Zazaca yazılar çıkmaya başlamıştır. Bundan sonra Özgürlük Yolu ve *Devrimci Demokrat Gençlik* gibi periyodik yayımlarda Zazacaya rastlamak mümkün olmuştur. Bu periyodik yayımlarda *çeviri örneklerine de yer verilmiştir*. Ama sistemli bir şekilde çeviri örneklerine *Kovara Tîrêj*'de rastlanılır. Tespit edildiği kadarıyla, Türkçeden Zazacaya çevrilen ilk metin Malmîsanij tarafından çevrilen Ahmed Arif'in iki tane şiiridir (*Devrimci Demokrat Gençlik*, Sayı: 3, Ankara, Nisan 1978, r. 14). Kurmanca diyalektinden Zazacaya çevrilen ilk metinse Şêx Evdîrehîm tarafından çevrilen bir masaldır. Bu masalın adı *Lwî û Kerg*'dir (Tilki ve Tavuk). Bu çeviri masal *Hêvî*, *Çira* ve *Vate* gibi dergilerde ve *Newepel* gazetesinde yayımlanmıştır. Bu metnin ehemmiyetinden dolayı M. Malmîsanij bu metni *Çira* dergisinde yayımlamış ve bir değerlendirme yazısı yazmıştır (Malmîsanij, 1995: 45-46). Aslında fabl türünde olan bu masalın ilk çevirileri, Celadet Ali Bedirhan'ın isteği üzerine Mela Nezîr tarafından Siverek ağzına ve Mihyeddin (Palolu olduğu ifade edilmektedir) tarafından Palo ağzına çevrilmiştir. Bu her iki metin de *Hawar Dergisi*'nde yayımlanmıştır (Bedir-Xan, 1933: 33).

Kurmanccadan Zazacaya çevrilen ikinci metin ise yine Malmîsanij tarafından çevrilen ve *Armanc* gazetesinde yayımlanan Nûra Cewerî'nin *Sazbendîya Kurdanê Zazan* adlı yazısıdır. Aynı gazetenin 136. sayısında N. Elî (Nihat Saganda) tarafından Qedrî Can'ın *Mûyenda Sipî* adlı hikâyesi Zazacaya çevrilmiştir. Ehmedê Xanî'nin *Mem û Zîn*'i üzerine yapılmış ilk çeviri beyitler de yine N. Elî tarafından yapılmış ve *Armanc*'ın 4. sayısında yayımlanmıştır. Zazacaya tercüme edilmiş ilk kutsal metinler de Malmîsanij tarafından çevrilen *Kitabê Pîroz ê Êzîdîyan: Meshefî Reş* ve *Kitabê Pîroz ê Êzîdîyan: Kitêbî Cilwe* adlı metinlerdir ve bunlar yine *Armanc* gazetesinin 150 ve 151. sayılarında yayımlanmışlardır. Aynı dönemde *Rewşen* dergisinde J. Îhsan Espar ve Serdar Roşan tarafından Türkçeden bazı metinler Zazacaya çevrilmiştir. *Vate* dergisinin yayım hayatına başlamasından sonra M. Malmîsanij, J. Îhsan Espar, Murad Canşad gibi yazarlar tarafından çeşitli dillerden ama özellikle Kurmanccadan metinler Zazacaya çevrilmiştir. *Vate* dergisinin ilk 18 sayısında Celadet Elî Bedirxan tarafından hazırlanmış olan *Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Fransî (Kürtçe-Fransızca Sözlük)* adlı sözlüktür (Can, 2017: 52-65).

L. Tolstoy'a ait kısa bir hikâyenin çevirisi olan "Dendûka Erûgî" (Erik Çekirdeği) başlıklı metin Rus Edebiyatından ilk çeviri örneğini oluşturur. Hikâye A. Diljen [Haydar Diljen] tarafından çevrilmiştir.

2011 yılında yayım hayatına başlayan Şewçîla adlı dergide Kurmanccadan ve farklı dillerden birçok metin Zazacaya çevrilmiştir. Bu dergide modern edebiyat, folklor, dilbilim, eleştiri gibi alanlarda; İlyas Akman, Roşan Lezgîn, Hasan Aslan, Hemîd Hozan, Cemîl Robar, Mehemed Sebrî Akgonul, İsmail Söylemez, M. Emin Kacan, Îhsan Tektaş ve daha birçok kişi tarafından çeviriler yapılmıştır. Şewçîla ile birlikte çeviri yapan kişi sayısı artmış ve çevirinin yelpazesi genişlemiştir. Burada sayılan isimler dışında da birçok kişi tarafından da Zazacaya çeviriler yapılmıştır.

2. Zazacaya Çevrilmiş Olan Eserler

Çeşitli dillerden Zazacaya çeviriler yapılmıştır. Aşağıda Zazacaya çevrilen eserler ve bunların çevrildikleri diller esas alınarak bir tasnif yapılmıştır. Çevrilen eserleri dini eserler ve edebi eserler olarak veya klasik eserler ve modern eserler gibi farklı şekillerde de tasnif etmek mümkündür. Bu eserlerden bazıları kaynak dilden Zazacaya direkt bir şekilde çevrilirken, bazı eserler ise farklı dillerdeki tercüme temeli alınarak yapılmıştır. Zazacaya çevrilen bütün eserlerin bunlarla sınırlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Çalışmada ulaşılmış ve elde edilen eserler üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Zazaca yayıncılık Türkiye'de ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde devam etmektedir. Bu eserlerden bazıları sadece isim olarak tespit edilmiştir. Ayrıca başta ifade edildiği üzere Zazalar içerisinde kendini adlandırma ve tanımlama açısından da birlik yoktur. Bu durum bazı eserlerin sınırlı bir çevrede kalmasına neden olmaktadır. Bulgular kısmında ise bu eserlerden bazılarının çeviri bilim ve dilbilimsel olarak değerlendirilmesi yapılacaktır.

2.1. Türkçeden Çevrilmiş Olan Eserler

Aşağıda Türkçeden Zazacaya çevrilen eserlerin künyeleri verilmiştir. Zazacaya çevrilen kitapların önemli bir kısmını Türkçeden çevrilmiş olan kitaplar oluşturmaktadır. Bu eserlerden birkaçı DİSA tarafından desteklenen bir proje kapsamında çevrilen kitaplardan oluşmaktadır.

Perwerde de Tetbiqê Ziwanê Dayîke adlı eser makalelerden meydana gelmektedir ve bu eser Roşan Lezgîn tarafından Türkçeden Zazacaya çevrilmiş, 2013 yılında DİSA Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eser anadilin çocukların eğitimine uygulanmasını konu edinmektedir.

Polîtîkayê Zafziwanîye û Plankerdişê Ziwanî adlı eser makalelerden oluşmaktadır ve yine Roşan Lezgîn tarafından Türkçeden Zazacaya çevrilmiş ve 2013 yılında DİSA Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eserde çok dillilik ve dil politikaları ele alınmaktadır.

Vera Trawma de Muqawemetê Tutan adlı eserde inceleme ve araştırmalardan elde edilen verilerin sunulmuştur. Bu eser, Roşan Lezgîn tarafından Türkçeden Zazacaya çevrilmiş ve 2018 yılında DİSA Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eser, 142 sayfadır. Travma karşısında çocukların savunma ve öz savunma mukavemetlerini konu alan bir eserdir.

Said Nursi'nin külliyatından üç adet eser Serdar Bedirxan tarafından Zazacaya çevrilmiştir. Bu eserlerden, Said Nursi tarafından yazılmış olan *İhlas Risalesi* adlı eser *Rîsaleya Îhlasî* adıyla 2014 yılında Zehra Yayıncılık'tan; *Kardeşlik Risalesi*, *Rîsaleya Birarîye* adıyla 2014 yılında yine Zehra Yayıncılık'tan; *Hastalar Risalesi*, *Rîsaleya Nêweşan* adıyla 2014 yılında aynı şekilde Zehra Yayıncılık'tan yayımlanmıştır. Bu eserler Serdar Bedirxan tarafından asıl dili olan Türkçeden çevrilmiştir. Çevrilen eserler dil itibarıyla zor ve karmaşık bir yapıya sahiptirler. Bu türden metinlerin Zazacaya tercüme edilmesi de zordur. Ama eldeki çevirilere göre Bedirxan bunun üstesinden gelmiştir.

Ahmed Arif'in *Hasretinden Prangalar Eskittim*, yaşarken yayımlanan tek şiir kitabı olan bu eserini Newzad Valêrî *Mi Hesreta To Ver Qeydübendî Kerdî Kehan* adıyla Zazacaya çevirmiş ve bu eser 2014 yılında Vate Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Bu eser yayınevinin *Açarnayîşanê Şîran-Şiir Çevirileri* dizisinin ilk çeviri şiir kitabıdır. Eserde Ahmed Arif'in bütün şiirleri eksiksiz bir şekilde Zazacaya çevrilmiştir. Ahmed Arif'in şiirleri çevrilmesi zor olan şiirlerdir. Şiir çevirilerinde bazen şairin kastettiği anlam ortadan kalkabilir.

Rayberê Gêrayîşî yê Dîyarbekirî-Diyarbakır Gezi Rehberi adlı eser Deniz Gündüz tarafından Zazacaya çevrilmiştir. Bu rehber, 239 sayfa olup, Diyarbakır'a gelen turistlerin gezip görebilecekleri yerleri tanıtan bir eserdir ve 2011 yılında Boyut Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Ayrıca Özdemir Nutku'nun *Dram Sanatı* adlı eseri yine Gündüz tarafından *Hunerê Dramî* adıyla çevrilmiş ve bu eser 2015 yılında yayımlanmıştır.

Türkçeden Zazacaya çevrilmiş bir diğer eser de Nilgün Abisel tarafından yazılmış olan *Sessiz Sinema* adlı eserdir. Bu eser Esat Şanlı tarafından *Sînemaya Bêveng* adıyla Zazacaya çevrilmiş ve 2015 yılında yayımlanmıştır. Zazacada sinema üzerine çok eser bulunmamaktadır. Hem Gündüz'ün hem de Şanlı'nın çevirmiş olduğu eserler bu anlamda önemlidirler.

Ayrıca 2012 yılında yayımlanan Nurettin Durman'ın *Işık Oyunları* isimli şiir kitabı Hasip Bingöl tarafından *Tîjbazî* ismiyle çevirmiştir. Bingöl bunun Zazacaya tercüme edilmiş ilk şiir kitabı olduğunu ifade etmektedir (Bingöl, 2019: 174).

2.2. Kurmanccadan Çevrilmiş Olan Eserler

Aşağıda Kurmanccadan Zazacaya çevrilen eserlerin künyeleri verilmiştir. Zazacaya çevrilen kitapların önemli bir kısmını Kurmanccadan çevrilmiş olan kitaplar oluşturmaktadır. Dil ve sentaks açısından Kurmanccadan Zazacaya çeviri yapmak, diğer dillerden çeviri yapmaya göre daha rahattır. Bundan dolayı Zazacaya yapılan çevirilerin önemli bir kısmını Kurmanccadan yapılan tercümelemler oluşturmaktadır.

Kurmanccadan yapılmış olan tercümelemlerden birisi, Andranik tarafından yazılmış olan *Dêrsim Raywanî û Cografya* (Cigêrayîş) adlı eser Roşan Lezgîn tarafından Kurmanccadan Zazacaya tercüme edilmiştir. Bu eser 2010 yılında Vate Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.

Berfîn Zenderlioglu ve Mîrza Metîn tarafından yazılmış olan *Mêrdeyê Şewe* adlı tiyatro oyunu Roşan Lezgîn tarafından Kurmanccadan Zazacaya tercüme edilmiştir. Bu eser 2011 yılında Avesta Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Zazacada tiyatro türünde eser yazılmasına çok da rağbet edilmemektedir. Bu açıdan bu çeviri eser önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Aynı şekilde, Feridun Birgül tarafından hazırlanan *Rêberê Bikarardişê Setê Gulgulînê Gedeyan* adlı eser Roşan Lezgîn tarafından Kurmanccadan Zazacaya çevrilmiş ve bu eser 2016 yılında DİSA Yayınları tarafından yayımlanmıştır. 54 sayfa olan bu eser, çocuk kitapları setinin kullanma kılavuzu olarak hazırlanmıştır.

Mem Bawer ve Abdullah Yapıcı ikilisi tarafından hazırlanmış olan *Batirsok* adlı eser ve sadece Mem Bawer tarafından hazırlanmış olan *Hirç û Rovî* ile *Masîke* adlı eserler Ronya Bewran tarafından Kurmanccadan Zazacaya çevrilmiş ve bu eserler 2015 yılında Weşanxaneya Hîva tarafından yayımlanmıştır. Bahsedilen eserler, çocuk kitabı olarak hazırlanmışlardır. Bu alanda yayım yapan Weşanxaneya Hîva önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Çünkü var olan Zazaca kitaplar pedagojik olarak çocukların dil öğrenmelerini desteklememektedir. Kurmanccadan çeviri de olsa bu türden kitaplar, çocukların Zazacaya ilgi duymasına neden olmaktadır.

Roger Lescot tarafından derlenen Memê Alan hikâyesi Roşan Lezgîn & N. Celalî tarafından Kurmanccadan Zazacaya *Bi Kirdkî/Zazakî Memê Alan* adıyla Weşanxaneyê Roşna tarafından 2014 yılında yayımlanmıştır. Bu eser 226 sayfadır. Kürtçenin diğer diyalektlerinde de olan bu anlatının Zazacaya çevrilmesi önemlidir.

Kurmanccadan Zazacaya çevrilen bir diğer eser, Roza Metîna tarafından yazılmış olan *Sêgoşe û Çargoşe* adlı eser Emrah Kelekçier tarafından 2016 yılında Zazacaya tercüme edilmiştir.

Saidi Nursi eserlerinden bazıları Türkçeden Kurmanccaya çevrilmiştir. Yazar tarafından yazılmış olan *Küçük Sözler* adlı eser *Vateyê Qijekî* adıyla Serdar Bedirxan tarafından Kurmanccadan Zazacaya çevrilmiş ve bu eser 2010 yılında Nûbihar tarafından yayımlanmıştır. İfade edildiği üzere eserin aslı Türkçe olmasına rağmen çevirmen Kurmanccadan Zazacaya tercüme etmeyi tercih etmiştir. Bunun sebebi ise bu iki diyalektin birbirine yakın olmasıdır. İlk basımı 95 sayfa olan eser, ikinci kez Zehra Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Bu baskıda eserin adı *Vateyê Qijekî* olarak düzeltilmiştir. Çünkü *qijekî* sözcüğü Zazacada *küçücük* anlamına gelir. Halbuki eserin adı *Küçük Sözler*'dir. Bundan dolayı ikinci basımda çevirinin adı düzeltilmiştir.

2.3. Arapçadan Çevrilmiş Olan Eserler

Aşağıda Arapçadan Zazacaya çevrilen eserlerin künyeleri verilmiş ve bazı açıklamalar yapılmıştır. Zazacaya çevrilen kitapların bir kısmını da Arapçadan çevrilmiş olan kitaplar oluşturmaktadır. Bu eserlerden iki tanesi Kur'an tercümesidir. Bir diğer eser ise Arapça bir divandır. Kur'an tercümeleleri geç kalınmış, çoktan yapılması gereken tercümelerdir.

(Bilal) Feqî Çolîg'in yapmış olduğu Kur'an tercümesi Zazaca diyalektinde yapılmış olan ilk tercümedir. Elde bu çalışmadan önce yapılmış olan tam bir Kur'an tercümesi bulunmamaktadır. Bu eser, 2014 yılında İstanbul'da Astun Yayınları tarafından yayımlanmıştır ama eser Ravza Yayınları tarafından basılmıştır. Yazar ve çevirmen Feqî Çolîg, redaktör ise Hasip Bingöl'dür. Çevirmen eserin kapağında kendisini *müfessir* olarak adlandırmıştır. Eserin başlangıcında Hasip Bingöl tarafından beş sayfalık bir değerlendirme ve tanıtım yazılmıştır. Bu yazısında Bingöl, eserde kullanılan redaksiyon işaretleri ve harfler hakkında bilgi vermektedir. Bingöl'ün tanıtım ve değerlendirme yazısından sonra, eserde kullanılmış olan alfabe tanıtan bir tabloda transkripsiyon alfabesi verilmiştir. Bu tablodan sonra mütercim dört sayfa halinde bir giriş yazısı vardır. Giriş yazısında mütercim *namekerdişê kitabî/ kitabın adlandırılması* kısmında, bu tercümenin niçin tefsir olarak adlandırılması gerektiğini izah etmektedir. Mütercim burada farklı kavramlar üzerinde de durmakta ve yazının sonunda kendisi ve inanlar için dua etmektedir. Giriş yazısından sonra ise surelerin sıralarını, ayet sayılarını ve sayfalarını belirten bir tablo bulunmaktadır (Çolîg, 2014). Yapılan tercümenin sözcük çevirisi olduğu, ayetlerin sadece tercüme edildiği ve yorumlanmadığı eserden anlaşılmaktadır. Bu açıdan eser bir tefsir değildir.

Diğer bir tercüme eser ise İmamı Şafii'nin divanıdır. Feqî Çolîg tarafından tercüme edilen bu çeviri eser 179 sayfadır ve *Dîwonê İmamê Şafîi* adıyla yayımlanmıştır. İmamı Şafii'nin divanı Arapçadan tercüme edilmiştir ve Astun Yayınevi tarafından 2016 yılında yayımlanmıştır. Şafii'nin divanı Bingöl ağzı esas alınarak Zazacaya çevrilmiştir. Feqî Çolîg eserlerinde, telif veya tercüme, Bingöl ağzını esas almakta ve eserlerinde bu ağzı tercih etmektedir. Bu durum çeviri bilim açısından hata olarak değerlendirilebilir. Standart dili tam olarak yerleşmemiş bir dilde yapılacak çeviri için ağız özellikleriyle örülmüş bir dil tercih etmek doğru bir tutum değildir (Çolîg, 2016). Çolîg aynı zamanda Hesên Alî en-Nedwi'nin çocuklar için didaktik tarzda olduğu peygamber kıssalarını Zazacaya *Qê Tûton Hikayet û Cuyayîşê Peximberon* çevirmiştir (en-Nedwi, 2013). Yazdığı ve çevirdiği eserlerden anlaşıldığı üzere Çolîg, çocukların Zazacayı öğrenmelerine önem vermektedir.

Arapçadan çevrilen eserler arasında sayılabilecek bir diğer eser de Mela Mehemedê Hezanî tarafından Zazaca hazırlanmış olan Kur'an tercümesidir. Mela Mehemed bu eseri *Tefsîrê Roşnayî* adıyla 2016 yılında yayımlamıştır. Eser Enstîtuya Kurdî Amed yayınları arasında çıkmıştır. Mela Mehemed'in eseri iki cilttir. Bu tercüme, her ne kadar tefsir olarak adlandırılmış olsa da Zazacadaki diğer tercümeğe göre daha ayrıntılı ve özenlidir. Yapılan çeviride çeviriyle anlaşılacak olan ayetler izah edilmiştir. Her iki cildin son kısmında metinde anlaşılmayan sözcüklerin anlamları verilmiştir (Hezanî, 2016).

2.4. Almancadan Çevrilmiş Olan Eserler

Aşağıda Almancadan Zazacaya çevrilen eserlerin künyeleri verilmiştir. Almancadan çevrilen eserler, edebiyat dünyasına büyük katkılar sağlamış öncü eserlerdir. Bu anlamda Almancadan çevrilen

eserler Zazaca için vizyon açıcı olmuşlardır. Almancadan çevrilen eserlerin daha derli toplu çevrildikleri ifade edilebilir.

Almancadan Zazacaya çevrilmiş eserlerden birisi Franz Kafka'nın *Metamorfoz* veya *Dönüşüm* olarak bilinen ünlü eseridir. Bu eser Dr. Jêhatî Zengelan tarafından *Bedilîyayîş* olarak çevrilmiş ve 2014 yılında Vate Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Eser, çevirmen tarafından baş kısma eklenmiş sunum yazısıyla beraber 71 sayfadır.

Almancadan Zazacaya çevrilmiş bir diğer eser ise Antoine de Saint-Exupéry tarafından yazılmış ve dünyanın birçok diline çevrilmiş olan *Le Petit Prince-Küçük Prenses* adlı eserdir. Bu eser ifade edildiği gibi dünyanın birçok diline çevrilmiştir. Eser, *Şazadeo Qıckek* adıyla Mesut Asmên Keskin tarafından çevrilmiş ve Dersim Yayınları tarafından 2017 yılında yayımlanmıştır. Kitap baştan sona kadar resimlenmiştir. Kitap çevrildiği diğer dillerdeki şekliyle yayımlanmıştır. Eser 95 sayfadan oluşmaktadır. Ayrıca kitabın sonunda 151 sözcükten oluşan bir sözlük ve çevirmenin 2 sayfalık bir sunumuyla bitmektedir.

2.5. İngilizceden Çevrilmiş Olan Eserler

İngilizceden Zazacaya, tespit edildiği kadarıyla, çevrilmiş olan çok eser bulunmamaktadır. E. A. Nolan tarafından yazılmış olan eser Ugur Sermîyan tarafından *Hesirê Grania* adıyla Zazacaya çevrilmiştir. Bu eser aynı yıl Apec Yayınevi tarafından Zazaca olarak da yayımlanmıştır. Adından anlaşıldığı kadarıyla eser, Keltler ve Kürtler arasında ortak olan bir nar masalıyla ilgili bir anlatıdan oluşmaktadır. Zazaca ve İngilizce dillerinde çeviriler yapan Sermîyan'ın çevirisi, bu diller arasında yapılmış başarılı ve ender çevirilerdendir.

2.6. Farsçadan Çevrilmiş Olan Eserler

Aşağıda Farsçadan Zazacaya çevrilen eserlerin künyeleri verilmiştir. Baba Tahir'in divanı aslen Farsça değildir ama çevirmen bu dilden çevirmeyi tercih etmiştir. Baba Tahir'in kullandığı dil Fehleviyat içerisinde değerlendirilmektedir. Fehleviyat veya Pehleviyat, Partçada Medlerin ülkesi için kullanılan Pehle veya Fehle sözcüğünden türemiştir. Fehleviyat sadece sözlü edebiyat için kullanılmaz, çünkü bu dille yazılmış birçok esere de rastlanılmaktadır (Ölmez&Wali, 2020: 30-31; Elwell-Sutton, 2010). Modern İran Edebiyatı'nın önemli şairlerinden Sohrab'ın şiirlerini çevirisi ise Zazaca edebiyat için önemli bir kazanım olarak değerlendirilebilir. İsmail Söylemez ise Furuğ Ferruhzad'ın şiirlerini Farsçadan Zazacaya çevirmiştir (Söylemez, 2020).

İfade edildiği üzere Feqî Çolîg, farklı dillerden iki tane divanı Zazacaya çevirmiştir. Bunlardan bir tanesi *Dîwonê Baba Tahîrê Uryan*'i adlı eserdir. Kitap, 285 sayfa olup bir sayfada Farsça karşısında ise Zazaca tercümesi yazılmıştır. Baba Tahir'in divanı aslen Lurri diyalekti ile yazılmıştır lakin Feqî Çolîg tercümeyle Farsçadan yapmıştır. Lurri diyalekti, Kürtçe ilk eserlerin verildiği diyalektir. Baba Tahir'in eserleri, özellikle *dubeytileri* Kürtçe Edebiyat için önemlidir (Xeznedar, 2001: 184-188).

Newzad Valêrî, Ahmed Arif'in şiirleri dışında, modern İran edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Sohrab *Sepehri'nin Mergê Reng* ve *Mosafir* adlı iki şiir kitabını *Mergê Reng û Rayîrwan*

adıyla Zazacaya çevirmiştir. Bu kitaptaki çeviri şiirlerden bazıları daha önce *Vate*, *Tîroj*, *Nûbihar* gibi dergilerde yayımlanmıştır. Bu eserler basım aşamasındadır. Valêrî bu eserleri aynı zamanda Türkçeye de çevirmiştir.

Yayımlanan bir diğer eser ise Ömer Hayyam'ın *Rubailer* isimli eseridir. Gulê Mayêra tarafından 2013 yılında *Rubaiyat* ismiyle Zazacaya çevrilen şiirlerde, genel olarak kafiye korunurken kimi vezin ve anlam kusurları söz konusudur (Bingöl, 2019: 174). Mayêra'nın çeviriyi hangi dilden yaptığı tespit edilemediği için, *Rubailer*'in yazıldığı dil esas alınarak bu kısma konulmuştur. Hawar Tornêcengî de Samed Behrengî'nin ünlü eserini *Jü Şeftaliye Hazar Şeftali* adıyla Zazacaya çevirmiştir. 2001 yılında yayımlanan bu esere ulaşamadığımız için çeviri hakkında bir değerlendirmede bulunamıyoruz (Behrengî, 2001).

2.7. Diğer Dillerde Çevrilmiş Olan Eserler

Diğer dillerden Zazacaya çevrilen eserler içerisinde J. İhsan Espar tarafından İsveççeden tercüme edilmiş olan birkaç tane çocuk kitabı vardır. Ayrıca dünya edebiyatında önemli olan ve İsveççeye uyarlanan iki eser de yine Espar tarafından Zazacaya çevrilmiştir. İsveççeye uyarlanmış olan bu iki eser, ki muhtemelen başka eserler de vardır, gençlerin okuyacakları şekle dönüştürülmüş ve resimlerle zenginleştirilmişlerdir. Espar da bu adaptasyon eserleri Zazacaya çevirmiştir.

J. İhsan Espar, İsveççeden Gunilla Wolde'nin kitaplarından *Kreşa Emma*, *Tûte û Malîne*, *Emmaya Eksî*, *Tûte bi Pişê Kay Keno*, *Tûte Hurdî yo* adlı eserleri Zazacaya çevirmiştir. Bu çocuk kitaplarının hepsi Apec Yayınevi tarafından 2007 yılında yayımlanmışlardır. Espar, yine İsveççeden Lotta Olsson ve Maria Jönsson'un *Morîs Berberî Het*, *Morîs Merga Girde de*, *Morîs û Serê Sibayî*, *Morîs Keyeyî Ewnîyêno* adlı eserleri Zazacaya çevirmiştir ve bu kitaplar Apec Yayınevi tarafından 2009 yılında yayımlanmışlardır. Espar, bunların dışında da çeşitli çocuk eserlerini İsveççeden Zazacaya çevirmiştir.

Espar'ın İsveççeden Zazacaya çevirdiği eserler içerisinde belki de dikkate şayan olanlar 2005 yılında yayımlanmış olan Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* adlı eserinin tercümesi ve Victor Hugo'nun *Notre-Damea Parisî* adlı eserin Zazacaya çevirisidir. Eserler gençlerin okuyabilecekleri şekilde kısaltılmış ve sadeleştirilmiştir. Her iki eser de asıl dillerinden değil, İsveççeden Zazacaya tercüme edilmiştir. Bu çeviri bilim açısından olumlu bir durum değildir. Bu çevirilerden *Notre-Damea Parisî* 88 sayfa ve *Robinson Crusoe* ise 118 sayfadır. Her iki tercümede de Maj Bylock'un yeniden İsveççeye adapte ettiği ve yazdığı nüshalar esas alınmıştır. Kullanılan yazı fontundan ve resimlerden eserlerin gençler için hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca 1991 yılından bu yana Avrupa'da yaşayan ve Zazaca eser veren Jêle'nin *Antolojiyê Sairunê Dina* başlıklı bir çeviri antoloji kitabı bulunmaktadır. Farklı dillerden ve ülkelerden 68 şairin 300 şiirine çeşitli şiirlerin çevirileri yapılmış, çeviriler genel olarak ikinci dil üzerinden yapılmıştır ve bu şiir çevirileri bir seçki olarak yayımlanmışlardır (Bingöl, 2019: 174).

3. Bulgular

Almancadan Zazacaya çevrilmiş *Bedilîyayîş* adlı eser belirtildiği üzere Dr. Jêhatî Zengelan tarafından çevrilmiş ve bu eser 2014 yılında Vate Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Eser, baş kısmında bir

sunum yazısı vardır. Bu yazıda Zengelan, Kafka'nın hayatından ve edebi anlayışından bahsetmektedir. Zengelan'a göre Kafka'nın hayatıyla eserlerindeki kahramanların hayatı örtüşmektedir. Sunum yazısında Kafka'nın eserlerinden özet bir şekilde bahsedilmiş ve Kafka hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır (Zengelan, 2014: 6-7). Bu çeviri Kafka gibi önemli ve zor anlaşılan bir yazarın Zazacadaki ilk tercümesidir. Bu nedenle bazı eksiklikleri ile birlikte önemli bir çeviridir. Zengelan'ın kullandığı Zazaca yerel ağız özelliklerini yansıtmaktan uzaktır ve Zengelan Vate Çalışma Grubu'nun tespit ettiği sözcükleri ve imlayı kullanmaya özen göstermiştir. Çeviride Zazacada olmayan sözcükler, örnek *romdoşambire*, Zazacanın fonolojisine intibak edilerek kullanılmıştır (Zengelan, 2014: 47). Çeviri yapılırken sözcük çevirisine dikkat edilerek anlam çevirisi de yapılmaya çalışılmıştır. Anlam Zazacaya uygun bir hale getirilmiştir. Örneğin “*Gregor surelaya éreyî de hewnê xo yê giranî ra seke bixeriqîyo winî xo aqîliya.*” (Zengelan, 2014: 29). Çeviride bahsedilen *ikindinin kızılığı* ve *uykudan uyanmak için akullanma* sözcüğünün kullanması gibi söz öbekleri, Zengelan'ın sözcük çevirisinin yanı sıra anlam çevirisi de yaptığını göstermektedir. Zengelan'ın yapmış olduğu çeviri, çeviri bilim ölçütlerine uygundur.

Almancadan Zazacaya çevrilmiş diğer bir eser olan ve Antoine de Saint-Exupéry tarafından yazılmış olan *Le Petit Prince-Küçük Prenses*, *Şazadeo Qıçkek* adıyla Mesut Asmên Keskin tarafından çevrilmiş ve Dersim Yayınları tarafından 2017 yılında yayımlanmıştır. Çeviride eserin Almanca lisanslı baskısı temel alınmış ve çeviride bu nüshadan yararlanılmıştır. Keskin, Vate Çalışma Grubu'nun kullandığı imlayı ve sözcükleri kullanmadığı gibi, Celadet Ali Bedirhan'ın öncülüğünde geliştirilen Kürtçe-Latin Alfabeti'ni de tercih etmemiştir. Sözcüklerin kullanımı ve söz dizimi açısından doğru bir Zazaca kullanan Keskin, yerel söyleyiş özelliklerinden de uzak durmuştur. Keskin, çevirisinde diftonglara yer vermiştir (Keskin, 2017: 50). Zazacada genelde yazımda diftonglara rastlanılmaz, iki vokal sesin yan yana geldiği yerlerde /y/, /w/ semi-vokallerinden birisi veya /h/ sesi araya gelerek, iki vokalin bir arada bulunmasını engeller (Kirkan, 2019). Eser 95 sayfadır. Eserin sonunda 151 sözcükten oluşan bir sözlükle Keskin metinde geçen ve anlamı bilinmeyen sözcükleri açıklamıştır. Son kısımda çevirmenin 2 sayfalık bir son söz yazmıştır ve burada Zazacanın bir lehçe değil bir dil olduğunu savunmuştur. Çevirmenin ifade ettiklerinin dilbilim açısından doğruluğu veya yanlışlığı bir yana, böyle bir çevirinin son sözü olarak bunların dile getirilmesi uygun kaçmamıştır.

Andranik tarafından yazılmış olan *Dêrsim Raywanî û Cografya* (Cigêrayîş) adlı eser Roşan Lezgîn tarafından Kurmanccadan Zazacaya tercüme edilmiştir. Bu eser 2010 yılında Vate Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Eser Ermenice yazılmış ve 1900 yılında Tiflis'te basılmıştır. Ermenice olan asıl kitap Têmûrê Xelîl tarafından Kurmancca diyalektine tercüme edilmiş ve Roşan Lezgîn tarafından Xelîl'in tercümesi temel alınarak Zazacaya çevrilmiştir. Andranik'in kitabında geçen ifadeler bu çeviride de italik yazılmak suretiyle orijinalliğini korumuştur. Hatta Lezgîn'in ifade ettiğine göre asıl metinde var olan hatalar, çeviri metinde de asılları gösterilmek koşuluyla tekrarlanmıştır. Metinde birçok dipnotla gerekli olan noktalar açıklanmıştır (Andranik, 2010: 42, 66, 134). Ermenice aslı elde edilemediği halde, Lezgîn tarafından yapılmış olan Zazaca çevirinin önemli olduğunu ve kendi içerisinde bir bütünlük oluşturduğu söylenebilir. Eser, 120 yıl önceki durumu anlatılarla, tanıklarla ve istatistiki bilgilerle gözler önüne sermektedir. Eserde resmi kaynaklardan edinilen bilgiler de kullanılmış ve bunlar Lezgîn tarafından da düzenlenerek aslına uygun bir şekilde aktarılmıştır.

Arapçadan çevrilen ve Mela Mehemedê Hezanî tarafından Zazaca hazırlanmış olan Kur'an tercümesi, Zazaca için diğer önemli bir çeviri eserdir. Mela Mehemed bu eseri *Tefsîrê Roşnayî* adını koymuştur. Bu adın, Kur'an'ın kendisini *nur* olarak tanımlamasıyla yakından ilgisi vardır (Maide, 5-15). Çünkü *Roşna* sözcüğü de *aydınlığı, nuru, karanlıktan kurtulmayı* ifade eder (Grûba Xebate ya Vateyî, 2019). Mela Mehemed'in eseri iki bölüm halinde yayımlanmış olsa da birinci kitapta cilt I-II ve ikinci kitapta cilt III-IV yer almaktadır. Böylelikle Hezanî kendi tercümesini 4 cilde ayırmıştır. Bu tercüme, Hezanî tarafından Kur'an tefsiri olarak adlandırılmıştır. Feqi Çolig de kendi tercümesini tefsir olarak adlandırmıştır. Ama her ikisi de tefsir değildir. Çünkü tefsir yani yorumlama, tercümeden farklı bir türdür. Tefsirde yorumlama ve anladığını ifade etme vardır. Ama çeviride, çevirmen metni kendi anladığı gibi veya yorumlayarak nakledemez. Hezanî bazı yerlerde ayetlerin indiriliş sebeplerini (sebebi-i nüzul) izah etmektedir (Hezanî, 2016: c. 1, 150-151). Çeviriden anlaşıldığı kadarıyla Hezanî, Arapçayı ve Zazacayı iyi derecede bilmekte ve Zazacayı etkin bir şekilde kullanmaktadır. Eserde Vate Çalışma Grubu'nun tespit ettiği imla kuralları kullanılmakla birlikte, bazı yerlerde, *roj, laj, vace* gibi sözcüklerde /j/ sesi yerine /c/ sesinin tercih edilmesi; *no* işaret zamiri/sıfatı yerine *eno*'nun kullanılması gibi sözcükler farklı yazılmıştır (Hezanî, 2016: c. 2, 333). Hezanî, Arapça sözcükleri Zazacanın fonolojisine uyarlamış ve bazen de hata yapmıştır. Örnek olarak *cüz* olarak bilinen, parçayı ifade eden ve Kur'an'ın her 20 sayfalık kısmını ifade eden sözcük, *cizb* olarak kullanılmıştır. Hezanî, peygamber için *qasid* sözcüğü kullanırken, *Tanrı* ve *Allah* terimleri içinse *Homa* sözcüğünü tercih etmiştir (Hezanî, 2016: c. 2, 334; c.1, 262). Her iki cildin son kısmında metinde anlaşılmayacak sözcüklerin anlamları verilmiştir (Hezanî, 2016). *Peygamber* sözcüğüne uzak duran ve *qasid* sözcüğünü kullanan Hezanî, metinde Farsça kökenli birçok sözcük kullanmıştır. Genel olarak ele alındığından Hezanî tarafından yapılan çeviri, çeviri bilim açısından başarılıdır. Çevrilen metin, kutsal bir metin olduğundan çevirmenin metne müdahale etmesi ve bunu Zazacaya uyarlanması mümkün değildir. Hezanî de zaten bu açıdan metne müdahale etmemiştir.

Roger Lescot tarafından derlenen Memê Alan hikâyesi Roşan Lezgîn & N. Celalî tarafından Kurmanccadan Zazacaya *Bi Kirdkî/Zazakî Memê Alan* adıyla çevrilmiştir. Eser Kürt folklorunda önemli bir masal olan Memê Alan'ın Lescot tarafından derlenen varyantının Zazacaya tercümesidir. Bu aşk hikayesi Kürtçenin dört diyalektinde de bulunan ve aynı epizotlarla anlatılan bir folklor ürünüdür. Bu folklorik öge Ehmedê Xanî'nin telif eseri *Mem û Zîn*'in de temelini oluşturmaktadır. Bu metin ilk önce Fransızca yayımlanmış daha sonra Kurmanccaya tercüme edilmiştir. Eserin nesir kısmı ve manzum kısmı vardır. Çevirmenlerin ifade ettikleri kadarıyla mensur kısmın çevrilmesinde çok sıkıntı olmasa da manzum kısmın çevrilmesi çevirmenleri zorlamıştır. Roşna Yayınevi tarafından 2014 yılında yayımlanmıştır ve eser 226 sayfadır. Zazacada da bu aşk hikâyesinin folklorik varyantları bulunmaktadır. Tespit edildiği kadarıyla Bingöl yöresinde *Memê Alan Destanı*, Kurmanccadakiyle aynı hikâyeye, olay örgüsü, kahramanlarla anlatılmaktadır. Zazaca konuşulan diğer bölgelerde de *Memê Alan* küçük farklarla anlatılır. Sözlü edebiyat ürünleri için varyantlaşma eğilimi normal bir durumdur. Bu farklılıklara rağmen, Memê Alan Destanı Zazacada da vardır. Çeviri Kurmancca ile Zazacayı mukayese edebilmek için bir kaynak oluşturmaktadır. Hem nesir kısmı hem manzum kısmıyla çevirinin başarılı olduğu söylenebilir.

Sonuç

Zazaca da diğer diller gibi çevresindeki dillerle etkileşim içerisinde olan bir dildir. Bu etkileşimin en yoğun gerçekleştiği alan çeviri alanıdır. Çeviri sayesinde farklı dillerin kültürü, eserleri, tarihi gibi unsurları tanınır ve bu unsurlar çevrilen dile tesir eder. Yeni kültürlerle karşılaşmalarda çeviri, kültürel ve diller arasında köprü kurmaktadır. Zazacada da birçok dilden çeviriler yapılmış ve bu çeviriler sayesinde yazılı edebiyat gelişmiştir. Zazacaya Türkçe, Arapça, Farsça, İngilizce, Almanca, İngilizce gibi dillerden çeşitli metinler çevrilmiştir. Kurmancadan çevrilen metinler ise diğer dillerden çevrilen metinlere göre sayı bakımından fazladır.

Yazılı edebiyata geçiş aşamasında, Zazaca çok dilli dergilerde kendine yer bulmuştur. Bu dönemde özellikle Türkçeden birçok şiir Zazacaya çevrilmiştir. Bu durum, o dönemdeki çevirmenlerin yoğun bir Türkçe eğitimden geçmeleri, dönemin siyasi ortamından dolayı çevirmenlerin politize olması, çevirmenlerin genelde yabancı dil bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Ama bu dönemde çevrilen metinler, Zazaca yazılı edebiyatın gelişmesini ve dünyaya açılmasını sağlamıştır. 1980'ten sonra birçok Zaza yazar ve çevirmen Avrupa'ya göç etmiştir. Burada oluşan ortamda Zazacaya çeviri yapılan dillerin sayısı ve metinlerin niteliği değişmiştir. Çok farklı dillerden Zazacaya çeviriler yapılmıştır.

Çalışmada Zazacaya çevrilen metinler değerlendirilmiştir. Bazı dillerden birden çok metin çevrilmişken, bazı dillerden ise daha az metin tercüme edilmiştir. Kürtlerin İslamlaşma süreci göz önüne alındığında, Kur'an metninin Arapçada Zazacaya çevrilmesi geç kalınmış bir çeviridir. Arapçadan çevrilen diğer eserin ise Zazacaya katkısı tartışmalıdır. Aynı şekilde Farsçadan tercüme edilen divanlardan birisi asıl dilinden çevrilmemiştir. Espar tarafından birçok çocuk kitabı İsveççeden Zazacaya tercüme edilmiştir. Çevrilen eserler içerisinde İsveççeye uyarlanmış ve kısaltılmış iki eser de vardır. Bu eserler Zazaca açısından başarılı olsalar da çevirinin çevirisi eserlerdir.

Almancadan çevrilen eserler asıl dillerinden çevrilmişlerdir. Çevrilen bu eserler edebiyat alanını da önemli ve zor eserlerdir. Her iki çeviri eserin de Zazacası gayet anlaşılır ve sadedir. Ayrıca bu iki çeviriyi yapan çevirmenler de akademik kariyeri olan kişilerdir. Özellikle Keskin, Zazaca ve İrani diller konusunda çalışmalarıyla dikkat çekmektedir.

Zazacaya çevrilen eserler; dini eserler ve edebi eserler olarak da tasnif edilebilir. Dini eserler olarak Kur'an tercümeleri, Saidi Nursi'nin eserleri sayılabilir. Geri kalan eserler ise edebi eser olarak değerlendirilebilir. Yapılan çevirilerin Zazaca açısından başarılı olduğu ama elde aynı eserin farklı çevirileri olmadığından tutarlı bir değerlendirmenin yapılamayacağı açıktır. Yapılan çevirilerin siyasi tartışmaların gölgesinde de kalmaması önemlidir. Çünkü çeviri, dillerin gelişmesi ve dünyaya açılması için önemli bir konaktır.

Kaynakça

- Abisel, N. (2015). *Sinemaya Bêveng*. Çev: Esat Şanlı, Diyarbakir: Komelaya Akademiya Sinemayê ya Rojhelata Navîn.
- Ammann, M. (2008). *Akademik Çeviri Eğitime Giriş*. Çev: Eminde Deniz Ekeman, İstanbul: Multilingual.
- Alanoğlu, M. (2019). “Zazalar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yaunları.
- Andranik. (2010). *Dêrsim, Raywanî û Cografya*, Çev: Roşan Lezgîn, İstanbul: Vate.
- Anna-C.& Tidholm, T. (2009). *Ture Roşeno û Ewnîyêno*. Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyê Apecê.
- Aydar, H. (1996). *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi*. İstanbul: Kur'an Okulu Yayıncılık.
- Bawer M. &Yapıcı, A. (2015). *Batirsok*. Çev: Ronya Bewran, Diyarbakir: Weşanxaneyê Hîva.
- Bawer M. (2015). *Hirç û Rovî*. Çev: Ronya Bewran, Diyarbakir: Weşanxaneyê Hîva.
- Bawer M. (2015). *Masîke*. Çev: Ronya Bewran, Diyarbakir: Weşanxaneyê Hîva.
- Bedirxan, C. A. (2008); “Kerr, Kor û Rut”, Çev: Malmîsanij, *Vate: Kovara Kulturî*, Hûmare: 10 (30), İstanbul, Zimistan.
- Bedir-Xan, C. A. (1933); Zarê Dumilî û Mewlûda ‘Usman Efendî, *Hawar*, Hûmare: 23.
- Bedirxan, C. A. (2008); “Zarê Dumilî û Mewlûda Usman Efendî”, *Vate: Kovara Kulturî*, Hûmare: 9 (29), İstanbul, Payîz.
- Bingöl, H. (2019). “Zaza Şiir Tarihi Üzerine Bir İnceleme”. Ed: Nurettin Beltekin-Ahmet Kirkan, *Sözden Yazıya Zazaca*. İstanbul: Nûbihar.
- Behrengi, S. (2001). *Jü Şeftaliye Hazar Şeftali*. Çev.: Hawar Tornêcengi. İstanbul: Tij Yayınları.
- Birgöl, F. (2016). *Rêberê Bikarardîşê Setê Gulgulînê Gedeyan*. Çev: Roşan Lezgîn, Diyarbakir: DİSA.
- Can, M. (2017). “Metnê Kurmanckîyê ke Çarnîyayê Kirmanckî Ser”, *Kovara Zarema*, Sal: 4, Hejmar: 11, İlon, Cotmeh, Mijdar, Kanûn.
- Can, M. (2018). *Bîblîyografyaya Kirmanckî (Zazakî)*. İstanbul: Vate.
- Canşad, M. (2016). “Yew Qisimê “Mem û Zîn” A Ehmedê Xanî”, *Vate: Kovara Kulturî*, Hûmare: 48, İstanbul, Wisar.
- Cigerxwîn. (1995). “Biray û Lacê Şêx Se’îd Efendî”, Çev: J. Espar, Çira: Kovara Komeleya Nivîskarên Kurd Li Swêdê, Hejmar: 2, Spânga/Sweden, Hezîran.
- Çağlayan, E. (2011). “Osmanlı Belgelerinde Zazalar ve Zazaca Üzerine Notlar”, *1. Uluslararası Zaza Dili Sempozyumu*. Bingöl: Bingö Üniversitesi Yayınları.
- Cirokbej (2016). “Mar û Merdim”, Çev: Hesen Aslan, *Newepel: Rojnameyo Kulturî*. Hûmare 84, Diyarbakir, Sibate.
- Çolig, F. (٢٠١٤). *Tefsîrê Qurônê Kerim Zazakî*. İstanbul: Astun Yayınları.
- Çolig, F. (٢٠١٦). *Dîwonê Baba Tahîrê Uryan’î*. İstanbul: Astun Yayınları.
- Çolig, F. (٢٠١٦). *Dîwonê İmamê Şafîî*. İstanbul: Astun Yayınları.
- Defoe, D. (2005). *Robinson Crusoe*. Çev: J. İhsan Espar, İstanbul: Weqfa Kurdî ya Kulturî li Stockholmê.
- Dehqan, M. (2010). “Diyarbakır’dan Zazaca Bir Alevi Metni”, *JRAS*, Çev.: Fahri Pamukçu. Series 3, 20, 3, pp. 295–306, *The Royal Asiatic Society*.
- Elwell-Sutton, L. P. (2010). “Baba Taher ‘Oryan”, *Encyclopaedia Iranica*, Vol. III, Fasc. 3, pp. 296-297. <https://iranicaonline.org/articles/baba-taher-oryan>.

- En-Nedvi, H. (2013). *Qê Tûton Hikayet û Cuyayîşê Peximberon*. Çev.: Feqî Çolig, İstanbul: Dîwan Yayıncılık.
- Göktürk, A. (1986; 1998; 2000) *Çeviri: Dillerin Dili*. Yapı ve Kredi Yayınları.
- Grûba Xebate ya Vateyî (2019). *Sözlük Türkçe-Kirmanca (Zazaca), Ferhengê Tirkî-Kirmanckî*. İstanbul: Vate.
- Hezanî, M. M. (2016). *Tefsirê Roşnayî*. Dîyarbekir: Enstîtuya Kurdî Amed.
- Hugo, V. (2005). *Notre-Damea Parisî*. Çev: J. İhsan Espar, İstanbul: Weqfa Kurdî ya Kulturî li Stockholmê.
- Kirkan, A. (2019). *Zazacanın Fonetik Açidan İncelenmesi; Kuzey, Güney ve Merkez Zazacasının Karşılaştırılması*. Basılmamış Doktora Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçük, M. (2013). *Eski Anadolu Türkçesine Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Lescot, R. (2014). *Bi Kirdki/Zazakî Memê Alan*. Çev: Roşan Lezgîn&N. Celalî, Dîyarbekir: Roşna.
- Löfgren, U. (2008). *Rindo Kincanê Xo Şuweno*. Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyê Apecê.
- Muhamed, H. (2016). "Panc Hezarî Çekuyê Kurdî Quran de!", Çev: Roşan Lezgîn, *Newepel: Rojnameyo Kulturî*, Hûmare 93, Dîyarbekir, Teşrîna Peyêne.
- Nolan, E. A. (2016). *Hesirê Grania*, Çev: Ugur Sermîyan, Stockholm: Weşanxaneyê Apecê.
- Nordqvist, S. (2008). *Xuşka min li ku ye?*. Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyê Apecê.
- Nürsî, S. (2010). *Vateyê Qijekî*, Çev: Serdar Bedirxan, İstanbul: Weşanxaneyê Nûbihar.
- Nutku, Ö (2015). *Hunerê Dramî*, Çev: Deniz Gündüz, Dîyarbekir: Komelaya Akademiya Sînemayê ya Rojhelata Navîn.
- Olsson, L.&Jönsson, M. (2009). *Morîs Berberî Het*, Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyê Apecê.
- Olsson, L.&Jönsson, M. (2009). *Morîs Keyeyî Ewnîyêno*. Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyê Apecê.
- Olsson, L.&Jönsson, M. (2009). *Morîs Merga Girde de*. Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyê Apecê.
- Olsson, L.&Jönsson, M. (2009). *Morîs û Serê Sibayî*. Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyê Apecê.
- Ölmez, C.&Wali, S. (2020). *Mem û Zîna Hewremanî*. İstanbul: Nûbihar.
- Özbay, A. (٢٠١٥), *Kulîlk*, Çev: Emrah Kelekçier, Çapa Yekem, Dîyarbekir.
- Rıfat, Mehmet (yay. haz.). (2004). *Çeviri (bilim) Nedir? Başkasının Bakışı*. İstanbul. Dünya Yayıncılık.
- Roşan, S. (1995). "Bircanê Dîyarbekirî ra Mektubêke", Çira: *Kovara Komeleya Nivîskarên Kurd Li Swêdê*, Hejmar: 2, Spânga/Sweden, Hezîran.
- Roşan, S. (1995). "Gozêre 2", Çira: *Kovara Komeleya Nivîskarên Kurd Li Swêdê*, Hejmar: 4, Spânga/Sweden, Kanûna Pêşîn.
- Roşan, S. (1995). "Gozêre 4; Heskerdîş, Rindî û Zilm", Çira: *Kovara Komeleya Nivîskarên Kurd Li Swêdê*, Hejmar: 5, Spânga/Sweden, Bîhar.
- Roşan, S. (1995). "Gozêre", Çira: *Kovara Komeleya Nivîskarên Kurd Li Swêdê*, Hejmar: 3, Spânga/Sweden, Îlon.
- Saint-Exupéry A. (2017). *Şazadeo Qickek*. Çarnayîşê Zazakî: Mesut Asmên Keskin, İstanbul: Dersim Yayınları.
- Stolze, R. (2013). *Çeviri Kuramları Giriş*. Çev: Dr. Emra Durukan, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Suçin, M. H. (2007). *Öteki Dilde Varolmak*. İstanbul: Multilingual.
- Ferroxzad, F. (2020). *Ma Baweri Bı Destpêkerdîşê Mewsimê Serdi Biyar*. Çev.: İsmail Söylemez, Bingöl: Vir.

- Tahir Gürçağlar, Ş. (2016). *Çevirinin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Varol, M. (2014). "Zazaca Yazılan Eserlere Dair Bir Bibliyografya (1899-2014)", *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi* Yıl:1, Cilt:1, Sayı:1, Ocak 2015, ss. 39-54.
- Wolde, G. (2007). *Emmaya Eksî*. Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyya Apecê.
- Wolde, G. (2007). *Kreşa Emma*. Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyya Apecê.
- Wolde, G. (2007). *Tûte bi Pişê Kay Keno*. Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyya Apecê.
- Wolde, G. (2007). *Tûte Hurdî yo*. Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyya Apecê.
- Wolde, G. (2007). *Tûte û Malîne*. Çev: J. İhsan Espar, Stockholm: Weşanxaneyya Apecê.
- Yazıcı, M. (2004). *Çeviri Etkinliği Disiplinler Arasından Çeviriye Bakış*. İstanbul: Multilingual.
- Xeznedar, M. (2001). *Mêjûy Edebî Kurdî*. c. 1, Hewlêr: Çapxaney Wezaretî Perwerde.
- Yazıcı, M. (2005) *Çeviribilim Temel Kavram ve Kuramları*. İstanbul: Multilingual.
- Yazıcı, Mine (2004) *Çeviri Etkinliği*. İstanbul: Multilingual.
- Yıldırım, K. & Bingöl İ. & Lezgîn R.(2012). *Edebiyatê Kirmanckî ra Nimûneyî (Zazaca Edebiyatından Örnekler)*, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları.
- Yusif, A. (2015). "24 Serrîya Koçkerdişê Mela Ehmedê Palo de", Çev: Roşan Lezgin, *Newepel: Rojnameyo Kulturî*, Hûmare 76, Dîyarbekir, Hezîrane.